

Paulina Krukowska-Siembida

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

ORCID: 0000-0002-1266-4862

paulina.krukowska@umcs.pl

Niezależność sędziów Europejskiego Trybunału Praw Człowieka

STRESZCZENIE

Niezależność i bezstronność sędziów Europejskiego Trybunału Praw Człowieka jest niezwykle istotna w kontekście autorytetu i prawidłowego funkcjonowania samego Trybunału. Celem artykułu jest przybliżenie obecnego statusu prawnego sędziów ETPC. Szczególnej analizie zostały poddane wymogi sprawowania urzędu, procedura wyboru oraz gwarancje niezależności i bezstronności sędziów (przywileje i immunitety).

Słowa kluczowe: Europejski Trybunał Praw Człowieka; sędzia; niezależność; procedura wyboru

WPROWADZENIE

Niezależność i bezstronność sędziowska są istotnymi czynnikami gwarantującymi wysoki poziom wiarygodności i autentyczności sądów i trybunałów międzynarodowych. Tematyce tej poświęcono wiele miejsca w piśmiennictwie¹; obecnie niemal wszystkie statuty i regulaminy sądów i trybunałów międzynarodowych zawierają wymóg sędziowskiej niezależności (m.in. art. 2 Statutu Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości², art. 2 Statutu Międzynarodowego Trybunału Prawa Morza³). W doktrynie podkreśla się, że status sędziów bezpośrednio wpływa na niezależność sądu, obok uwarunkowań instytucjonalnych (sposobu umocowania) oraz kwestii budżetowych⁴.

Celem niniejszego artykułu jest próba analizy statusu prawnego sędziów Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (ETPC), uważanego przez większość przedstawicieli doktryny za najznamienitszy ze współczesnych organów międzynarodowej ochrony praw człowieka.

¹ Zob. m.in. J.I. Charney, *The Impact on the International Legal System of the Growth of International Courts and Tribunals*, "New York University Journal of International Law and Politics" 1999, Vol. 31(4), s. 697–708; C.P.R. Romano, *The Proliferation of International Judicial Bodies: The Pieces of the Puzzle*, "New York University Journal of International Law and Politics" 1999, Vol. 31(4), s. 833–842; C. Brown, *Evolution and Application of Rules Concerning Independence of the International Judiciary*, "The Law and Practice of International Courts and Tribunals" 2003, Vol. 2(1), DOI: <https://doi.org/10.1163/157180303100420195>, s. 63–96.

² Statut Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości i Porozumienie ustanawiające Komisję Przygotowawczą Narodów Zjednoczonych (Dz.U. 1947, nr 23, poz. 90).

³ Statut Międzynarodowego Trybunału Prawa Morza, aneks VI do Konwencji o prawie morza.

⁴ P. Sands, *Global Governance and the International Judiciary: Choosing Our Judges*, "Contemporary Legal Problems" 2003, Vol. 56(1), DOI: <https://doi.org/10.1093/clp/56.1.481>, s. 502: „If we are happy to have international courts fulfill political functions that tie them closely to international organizations, then perhaps we should not get too exercised about how judges are appointed. If, however, we see international courts and tribunals as exercising judicial functions analogous to those we expect of our national courts, then it is right to focus our attention on who the judges are and how they attain their offices”.

PROCEDURA WYSUWANIA KANDYDATÓW NA SĘDZIÓW

Europejski Trybunał Praw Człowieka wielokrotnie wskazywał, jakie elementy powinny być brane pod uwagę przy ustalaniu, czy zostały zachowane warunki niezawisłości sądu. Są to m.in. sposób powoływania sędziów, czas trwania ich kadencji, właściwy status materialny sędziów, zasady odpowiedzialności dyscyplinarnej sędziów, procedura zawieszania lub usunięcia sędziego ze służby i istnienie gwarancji przeciwko presji z zewnątrz, a także kwestia, czy sąd przejawia niezawisłość⁵. W postanowieniach art. 20 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności⁶ zawarto dwie zasady określające skład Trybunału: 1) jakościową – składa się on z „sędziów”, oraz 2) ilościową – liczba sędziów jest równa liczbie państw-stron Konwencji⁷. Jest to wyraz zasady równości państw członkowskich, ponieważ każde państwo członkowskie, niezależnie od wielkości, pozycji politycznej i gospodarczej, ma prawo do wskazania jednego sędziego w ETPC. Warto w tym miejscu podkreślić, że zasada identyczności liczbowej sędziów i państw została przyjęta także w Trybunale Sprawiedliwości Unii Europejskiej, nie znajduje natomiast zastosowania ani w pozostałych regionalnych trybunałach praw człowieka, ani w innych sądach międzynarodowych⁸. Sędziowie zatem zasiadają w ETPC w swoim własnym imieniu, lecz to państwa-strony przedstawiają swoich kandydatów na sędziów.

Sposób wyznaczania kandydatów na sędziów międzynarodowych stanowi wstępny, ale istotny instrument zapewnienia niezależności sędziowskiej⁹. Analizując wymogi sprawowania urzędu przewidziane dla kandydatów na sędziów ETPC, należy wskazać, że mają one charakter traktatowy i pozatraktatowy. Zgodnie z postanowieniami art. 21 ust. 1 EKPC „sędziowie powinni być ludźmi o najwyższym poziomie moralnym i muszą albo posiadać kwalifikacje do sprawowania wysokiego urzędu sędziowskiego, albo być prawnikami o uznanej kompetencji”. Kryteria te mają bardzo ogólny i niedookreślony charakter. W piśmiennictwie dominuje pogląd, iż zwrot „o najwyższym poziomie moralnym” należy postrzegać tak, jak przesłankę „nieskazitelnego charakteru” w ustawie o sądach powszechnych¹⁰. Przesłanka ta oznacza wysokie kwalifikacje moralne, mocną osobowość, duże poczucie odpowiedzialności oraz szerokie horyzonty intelektualne¹¹. Pewną wskazówką interpretacyjną wymogu „najwyższego poziomu moralnego” mogą być Zasady Etyki Sędziowskiej uchwalone przez Zgroma-

⁵ D. Zawistowski, *Niezależność sądów i niezawisłość sędziów z perspektywy prawa Unii Europejskiej*, „Ruch Prawniczy i Ekonomiczny” 2016, nr 2, DOI: <https://doi.org/10.14746/rpeis.2016.78.2.2>, s. 12. Zob. wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 25 lutego 1997 r. w sprawie *Findlay przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*.

⁶ Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r. (Dz.U. 1993, nr 61, poz. 281), wersja przed wejściem w życie Protokołu nr 11, dalej jako: Konwencja lub EKPC; Protokół nr 14 do Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, zmieniający system kontroli Konwencji (Dz.U. 2010, nr 90, poz. 597).

⁷ L. Garlicki, *Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności*, t. 2: *Komentarz do artykułów 19–59 oraz Protokołów dodatkowych*, Warszawa 2011, s. 25.

⁸ *Ibidem*, s. 26.

⁹ J. Kolasa, *Niezależność sędziego międzynarodowego. Zarys problemu*, [w:] *Współczesne sądownictwo międzynarodowe*, red. J. Kolasa, t. 2, Wrocław 2010, s. 16.

¹⁰ Zob. m.in. L. Garlicki *op. cit.*; M. Romańska, *Pozainstancyjne środki ochrony prawnej*, Warszawa 2013.

¹¹ T. Ereciński, J. Gudowski, J. Iwulski, *Prawo o ustroju sądów powszechnych. Ustawa o KRS. Komentarz*, Warszawa 2009, s. 211.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

dzenie Parlamentarne Trybunału w dniu 23 czerwca 2008 r., zgodnie z którymi sędziowie powinni:

- zachowywać się w sposób odpowiadający wymogom poziomu moralnego i służący umocnieniu pozycji i autorytetu Trybunału,
- wykonywać swe obowiązki w sposób staranny, utrzymywać wysoki poziom kwalifikacji zawodowych i dążyć do ich stałego rozwijania,
- zachowywać najwyższą dyskrecję w kwestiach o poufnym lub tajnym charakterze dotyczącym funkcjonowania Trybunału,
- korzystać z wolności wyrażania poglądów w sposób odpowiadający godności ich urzędu,
- nie przyjmować żadnych podarków, zaszczytów ani korzyści, jeżeli mogłoby to wywołać uzasadnione wątpliwości co do ich bezstronności lub niezawisłości.

Wymogi dotyczące statusu zawodowego i poziomu merytorycznego sędziów zostały ujęte w sposób alternatywny. Jednym z nich jest posiadanie kwalifikacji niezbędnych do sprawowania „wysokiego urzędu sędziowskiego”, a drugim – posiadanie statusu „prawnika o uznanej kompetencji”¹². L. Garlicki wywodzi, że przyjęto formułę o liberalnym charakterze¹³. W praktyce może to skutkować powoływaniem na sędziów ETPC osób będących dopiero na początku swojej drogi zawodowej.

Postanowienia art. 21 ust. 1 EKPC stanowią traktatowe warunki sprawowania urzędu dla sędziów, ale Zgromadzenie Parlamentarne Rady Europy wielokrotnie „uzupełniało” te kryteria w swoich rezolucjach. W Wytycznych Komitetu Ministrów z 2012 r., dotyczących Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, uznano, że kandydaci na sędziów powinni – jako absolutne minimum – być biegli w zakresie jednego oficjalnego języka Rady Europy (angielskiego lub francuskiego) i powinni posiadać przynajmniej bierną znajomość drugiego języka, by móc w pełni uczestniczyć w pracach Trybunału (pkt II.3 Wytycznych KM RE)¹⁴. Jest to konieczne, aby wносить użyteczny wkład w pracę Trybunału, ponieważ używa się w nim tylko dwóch języków urzędowych¹⁵. Kolejną istotną kwestią jest zróżnicowanie kandydatów na sędziów pod względem płci¹⁶. Było to przedmiotem licznych dyskusji i debat, a nawet pierwszej opinii doradczej wydanej przez ETPC, ponieważ Komitet Ministrów wystąpił z pyta-

¹² M. Balcerzak, *Niezależność Europejskiego Trybunału Praw Człowieka a status jego sędziów*, „Problemy Współczesnego Prawa Międzynarodowego Europejskiego i Porównawczego” 2014, t. 12, s. 41.

¹³ L. Garlicki, *op. cit.*, s. 31.

¹⁴ A. Przyborowska-Klimczak, *Sędziowie trybunałów międzynarodowych – kryteria i zasady wyboru*, [w:] *Pro Scientia Iuridica*, red. M. Chrzanowski, A. Przyborowska-Klimczak, P. Sendeci, Lublin 2014, s. 305. Językami urzędowymi ETPC są język angielski i francuski. Zob. Rezolucja Zgromadzenia Parlamentarnego nr 1646 (2009) z dnia 27 stycznia 2009 r. Zob. także: Guidelines of the Committee of Ministers on the selection of candidates for the post of judge at the European Court of Human Rights, CM(2012)40. Wytyczne Komitetu Ministrów zawierają następujące sugestie: kandydaci muszą mieć wiedzę o krajowym systemie (systemach) prawnym oraz prawie międzynarodowym publicznym. Pożądane jest także praktyczne doświadczenie prawnicze; listy kandydatów powinny co do zasady zawierać przynajmniej jedną osobę każdej płci, chyba że płć kandydatów na liście jest niedoreprezentowana w Trybunale (poniżej 40% sędziów) albo istnieją wyjątkowe okoliczności dla odstąpienia od tej reguły.

¹⁵ Zob. Opinia doradcza EPTC z dnia 12 lutego 2008 r., § 47.

¹⁶ Zob. np. J. Linehan, *Women and Public International Litigation. Background Paper*, prepared for a seminar held by the Project on International Courts and Tribunals and Matrix Chambers, London, 13 July 2001; R. MacKenzie, P. Sands, *International Courts and Tribunals and the Independence of the International Judge*, “Harvard International Law Journal” 2003, Vol. 44(1), s. 282 i n.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

niem, czy lista kandydatów na urząd sędziego ETPC, która spełnia kryteria sformułowane w art. 21 EKPC, może być odrzucona wyłącznie ze względu na kwestie odnoszące się do płci¹⁷. ETPC uznał, że państwa-strony wytyczyły granice, których Zgromadzenie nie może przekroczyć w ramach działań nakierowanych na zapewnienie umieszczenia na listach kandydatów przedstawicieli niedoreprezentowanej płci. Granice te sprowadzają się do tego, że działania takie nie mogą skutkować utrudnieniem państwom-stronom przedkładania kandydatur, które spełniają wszystkie kryteria wynikające z art. 21 ust. 1 EKPC, którym należy dać pierwszeństwo¹⁸.

GWARANCJA NIEZAWISŁOŚCI I BEZSTRONNOŚCI SĘDZIÓW

Zdaniem J. Kolasy typowanie kandydatów na sędziów ma podstawowe znaczenie w procedurze wyborów niezależnych sędziów międzynarodowych, ponieważ nawet najstarszej opracowany system wyborczy nie może spełnić swojego zadania zadowalająco, jeżeli grono kandydatów nie będzie właściwie dobrane¹⁹. W rozumieniu EKCP sędziowie powinni zasiadać w Trybunale we własnym imieniu (art. 21 ust. 2 EKCP), a w okresie sprawowania urzędu nie mogą brać udziału w żadnej działalności, która nie daje się pogodzić z niezawisłością, bezstronnością oraz z wymaganiami piastowania urzędu w pełnym wymiarze czasu (art. 21 ust. 3 EKCP). Zgromadzenie plenarne ETPC ws. etyki sędziowskiej wydało 23 czerwca 2008 r. rezolucję, w której wskazało, że „Wykonując swoje funkcje sędziowskie, sędziowie są niezależni od wszelkiej władzy i wpływu zewnętrznego. Sędziowie powstrzymują się od wszelkiej działalności lub członkostwa w stowarzyszeniach, a także unikają wszelkich sytuacji, które mogą wpłynąć na zaufanie do ich niezależności”. Zdaniem Garlickiego sędzia przy sprawowaniu swego urzędu może się kierować tylko własnym sumieniem i wiedzą, zgodnie z nimi stosując postanowienia Konwencji i ustabilizowane precedensy orzecznicze²⁰. Sędzia nie może podejmować żadnej działalności, której nie da się pogodzić z jego niezawisłością, bezstronnością oraz wymogiem piastowania urzędu w pełnym wymiarze czasu. Wymóg ten był przedmiotem zmian wprowadzonych przez Protokół nr 11. Od tej pory sędziowie ETPC nie mogą podejmować jakichkolwiek działań, które uniemożliwiłyby wykonywanie funkcji sędziego w pełnym wymiarze czasu²¹. Sędziowie potwierdzają swoją niezależność podczas składania przysięgi lub oświadczenia: „Przysięgam” bądź „Uroczycie oświadczam, że będę wypełniać swe funkcje jako sędzia zgodnie z nakazami honoru, w sposób niezawisły i bezstronny oraz że zachowam w tajemnicy wszelkie narady”²².

Zabezpieczeniu niezależności sędziowskiej sprzyjają przyznawane sędziom przywileje i immunitety dyplomatyczne. Są one w swym ogólnym charakterze bardzo zbliżone, a w wie-

¹⁷ Podczas negocjowania nad Protokołem nr 14 pojawił się pomysł, aby wprowadzić do art. 22 EKPC wymóg przedstawienia przez państwa listy kandydatów zarówno płci męskiej, jak i żeńskiej. Było to przedmiotem sporu z rządem Malty, którego lista kandydatów na sędziów została odrzucona właśnie z powodu przedstawienia kandydatów wyłącznie płci męskiej.

¹⁸ Zob. więcej: M. Kowalski, *Pierwsza opinia doradcza Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2018, nr 7, s. 49–55.

¹⁹ J. Kolasa, *op. cit.*, s. 18.

²⁰ L. Garlicki, *op. cit.*, s. 34. Zob. także: R. Mackenzie, P. Sands, *op. cit.*, s. 282 i n.

²¹ W piśmiennictwie określa się to jako zerwanie z koncepcją „sędziów dojeżdżających”.

²² Zob. regulę 3 pkt 1 Regulaminu Trybunału.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

lu przypadkach nawet identyczne z tymi, jakie przysługują przedstawicielom państw lub organizacji międzynarodowych²³. Zgodnie z postanowieniami art. 51 EKPC „sędziowie są uprawnieni w czasie pełnienia swoich funkcji do korzystania z przywilejów i immunitetów przewidzianych w art. 40 Statutu Rady Europy i w porozumieniach zawartych na jego podstawie”. Art. 51 nie gwarantuje samoistnie żadnych przywilejów i immunitetów, odsyła w tym zakresie do art. 40 Statutu Rady Europy, który stanowi:

- a. Rada Europy, przedstawiciele Członków i Sekretariat korzystają na terytorium Członków z przywilejów i immunitetów niezbędnych do wykonywania ich funkcji. Na mocy tych immunitetów Przedstawiciele do Zgromadzenia Doradczego nie mogą być, w szczególności, aresztowani ani ścigani na terytorium Członków z powodu poglądów wyrażonych lub sposobu głosowania w Zgromadzeniu, jego komitetach lub komisjach,
- b. Członkowie zobowiązują się do zawarcia możliwie szybko porozumienia w celu pełnej realizacji postanowień ust. a. W tym celu Komitet Ministrów zaleci Rządom Członków zawarcie porozumienia określającego przywileje i immunitety przyznane na ich terytoriach. Ponadto zostanie zawarte odrębne porozumienie z Rządem Republiki Francuskiej, które określi przywileje i immunitety Rady w jej siedzibie²⁴.

Wśród porozumień wykonawczych zawieranych na podstawie art. 40 Statutu Rady Europy najważniejsze znaczenie ma Protokół nr 6 do Porozumienia Ogólnego²⁵, na mocy którego poza przywilejami i immunitetami przewidzianymi w art. 18 Porozumienia Ogólnego sami sędziowie, a także ich współmałżonkowie i niepełnoletnie dzieci, korzystają z przywilejów, immunitetów, zwolnień i ułatwień przyznawanych zgodnie z prawem międzynarodowym przedstawicielom dyplomatycznym²⁶. Ochrona immunitetowa przysługuje sędziom od dnia wyboru na stanowisko przez Zgromadzenie Parlamentarne RE, czyli *de facto* jeszcze przed oficjalnym objęciem stanowiska, a kończy się z chwilą opuszczenia urzędu. Dodatkowo art. 3 Protokołu nr 6 przyznaje sędziom immunitet jurysdykcyjny w odniesieniu do ich wypowiedzi ustnych lub pisemnych oraz wszystkich innych czynności podjętych w ramach wykonywania urzędu. W odniesieniu do okresu sprawowania funkcji jest to tylko doprecyzowanie immunitetu ogólnego, natomiast dodatkowo immunitetowi przewidzianemu w art. 3 nadano postać ciągłą, więc zachowuje on skuteczność także po zakończeniu mandatu sędziego²⁷. Można zatem przyjąć, że sędziowie ETPC posiadają „pełne” przywileje i immunitety przysługujące szefom misji najwyższej klasy w rozumieniu art. 1a w zw. z art. 14 ust. 1a Konwencji wie-

²³ J. Kolasa, *op. cit.*, s. 41.

²⁴ Dz.U. 1994, nr 118, poz. 565.

²⁵ Dz.U. 2003, nr 148, poz. 1443, 1444.

²⁶ Por. J. Kolasa, *op. cit.*, s. 42 i n. Zdaniem Kolasy, mimo że sędziowie sądów międzynarodowych korzystają z przywilejów i immunitetów ekwiwalentnych do przyznawanych przedstawicielom państw, to w rzeczywistości ich sytuacja prawna jest inna. Przedstawiciele państw działają według instrukcji swego państwa, w jego imieniu i w jego interesie. Natomiast sędziowie sądów międzynarodowych nie reprezentują poszczególnych państw, funkcjonują bez związku ze swoim krajem. Przysługujące im przywileje i immunitety nie są przyznawane ani ich państwu, ani im w ich własnym interesie, lecz w interesie całego trybunału jako takiego, którego celem jest rozwiązywanie sporów, co z natury rzeczy polega na interpretacji i stosowaniu prawa.

²⁷ L. Garlicki, *op. cit.*, s. 427.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

deńskiej o stosunkach dyplomatycznych, tj. szefom placówek dyplomatycznych w randze ambasadora lub równorzędnej²⁸.

Art. 18 Porozumienia Ogólnego przyznaje sędziom szereg przywilejów, m.in. nienaruszalność bagażu osobistego, wszelkich papierów i dokumentów, prawo do szczególnie chronionych form otrzymywania i przekazywania korespondencji, prawo do swobodnego wjazdu oraz pobytu w kraju wykonywania urzędu, a także w innych krajach wizytowanych w ramach pełnionych funkcji lub tranzytowych, prawo do zwolnień podatkowych (dotyczących pensji i uposażeń wypłacanych przez RE).

PROCEDURA WYBORU SĘDZIÓW

Zgodnie z brzmieniem art. 22 EKPC sędziów wybiera Zgromadzenie Parlamentarne w odniesieniu do każdej Wysokiej Układającej się Strony z listy trzech kandydatów przedstawionych przez Wysoką Układającą się Stronę. Są w nim określone trzy podstawowe zasady obsadzania stanowisk sędziów Trybunału:

- „narodowy” skład Trybunału: każde państwo członkowskie samoistnie uczestniczy w procesie wyłaniania sędziego, który z jego ramienia zasiada w Trybunale,
- „europejskie” prawo decyzji: wybór sędziego dokonywany jest przez Zgromadzenie Parlamentarne,
- realny charakter wyboru: rola Zgromadzenia wykracza obecnie poza proste zaakceptowanie lub odrzucenie kandydata preferowanego przez państwo zgłaszające²⁹.

Charakterystyczną cechą procedury wyboru sędziego jest podział kompetencji pomiędzy państwo-stronę Konwencji a Zgromadzenie Parlamentarne³⁰. Rolą państwa jest wskazanie listy kandydatów spełniających kryteria przewidziane w art. 21 EKPC. W tych ramach, ustalonych przez Konwencję, państwom przysługuje całkowita swoboda w tworzeniu list kandydatów³¹. Zdarzały się jednak w praktyce sytuacje, kiedy państwa wykorzystywały swoją pozycję, przedstawiając listy kandydatów mające zagwarantować wybór ich faworyta. Miały też miejsce przypadki wysuwania kandydatów w oczywisty sposób niebędących niezależnymi od rządów (np. urzędujących ambasadorów) i nalegano na ich akceptację³². W związku z tym przyjęto zasadę, że kandydaci na sędziów nominowani przez państwa będą weryfikowani na szczelnie organów Rady Europy³³. Zgromadzenie Parlamentarne Rady Europy w rezolucji nr 1646 z dnia 27 stycznia 2009 r. sformułowało standardy, według których państwa powinny przeprowadzać wybór swoich kandydatów³⁴. Na szczególną uwagę zasługują przede wszystkim: wymóg publicznego ogłoszenia otwarcia procedury tworzenia list kandydatów oraz przekazanie listy kandydatów ułożonej alfabetycznie wraz z informacją o sposobie dokonania

²⁸ M. Balcerzak, *op. cit.*, s. 52.

²⁹ L. Garlicki, *op. cit.*, s. 37.

³⁰ M. Balcerzak, *op. cit.*, s. 44.

³¹ Zob. Opinia doradcza ETPC z dnia 22 stycznia 2010 r., § 45.

³² J. Kolasa, *op. cit.*, s. 23.

³³ *Ibidem*, s. 40: „Przyjęty został system »przesłuchań« kandydatów przez podkomisję (powołaną specjalnie w tym celu przez Komisję Zagadnień Prawnych i Praw Człowieka ZP) oraz ustanowiono standardowy formularz życiorysu kandydatów, zapewniający szerszą informację o ich kwalifikacjach i doświadczeniu”.

³⁴ Rezolucja Zgromadzenia Parlamentarnego nr 1646 (2009) z dnia 27 stycznia 2009 r.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

nominacji i załączonymi życiorysami kandydatów według zunifikowanego formularza *curriculum vitae*. Dodatkowe wytyczne sformułował Komitet Zarządzający ds. Praw Człowieka. Poza powtórzeniem kryteriów zawartych w art. 21 EKPC kandydaci na sędziów muszą mieć wiedzę o krajowym systemie prawnym oraz prawie międzynarodowym publicznym, pożądane jest także praktyczne doświadczenie prawnicze. Poza tym, w przypadku wyboru, kandydaci powinni co do zasady pełnić urząd przez co najmniej połowę dziewięcioletniej kadencji przed ukończeniem 70. roku życia, a wybór kandydata nie powinien prowadzić do częstej i długotrwałej potrzeby ustanawiania sędziów *ad hoc*³⁵.

Nowym elementem procedury nominacji kandydatów na sędziów – w przypadku list układanych po 10 listopada 2010 r. – jest obowiązek uzyskania przez państwo-stronę opinii Doradczego Panelu Ekspertów ds. kandydatów w wyborach sędziego Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, utworzonego na mocy rezolucji Komitetu Ministrów CM/Res(2010)26 z 10 listopada 2010 r.³⁶ Ma on charakter opiniodawczy, polegający na wydaniu oceny, czy kandydaci wskazani przez państwo spełniają wymogi przewidziane w art. 21 EKPC. W przypadku stwierdzenia przez Panel, że jeden lub więcej kandydatów na sędziego nie spełnia kryteriów wymaganych przez Konwencję, przewidziano pisemną dwustopniową procedurę reakcji ze strony Panelu: 1) poinformowanie o tym fakcie państwa-strony przez przewodniczącego Panelu celem ewentualnego uzyskania komentarza, oraz 2) jeśli stanowisko państwa nie wpłynęło na zmianę oceny kandydata, przekazanie opinii Panelu państwu-stronie w sposób poufny³⁷. Rola Panelu jest więc wyłącznie opiniodawcza. Niewątpliwą słabością tego rozwiązania jest fakt, że ani państwa-strony, ani Zgromadzenie Parlamentarne nie są formalnie związane opinią przekazaną przez Panel Ekspertów³⁸.

Listy kandydatów są następnie przekazywane Zgromadzeniu Parlamentarnemu w terminie wskazanym przez Sekretarza Generalnego Rady Europy. Moment przekazania listy kładzie jednak kres korzystania przez państwo ze swej władzy decyzyjnej, ponieważ od tego momentu rozstrzygnięcia przenoszą się na szczebel Zgromadzenia Parlamentarnego³⁹. Jest to o tyle istotne, że od tej chwili państwo nie może ani wycofać, ani zmodyfikować zgłoszonej listy kandydatów⁴⁰.

Kolejnym etapem jest ocena pod kątem przygotowania merytorycznego, kwalifikacji językowych oraz równowagi płci przez Podkomitet ds. wyboru sędziów ETPC, złożony

³⁵ Zob. Guidelines of the Committee of Ministers on the selection of candidates for the post of judge at the European Court of Human Rights, CM(2012)40, adopted by the Committee of Ministers on 28 March 2012.

³⁶ M. Balcerzak, *op. cit.*, s. 45.

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ W 2012 r., pomimo negatywnej opinii Panelu Ekspertów, A. Pejchal (z Czech) został wybrany na sędziego Trybunału.

³⁹ L. Garlicki, *op. cit.*, s. 46.

⁴⁰ Kwestia ta była przedmiotem sporu między rządem Ukrainy a ZPRE, który doprowadził do wydania 22 stycznia 2010 r. przez ETPC opinii doradczej. Trybunał powołał się w niej na trzy zasady ogólne jako podstawę rozstrzygnięcia kwestii przedstawionych we wniosku Komitetu Ministrów: zasadę skutecznej ochrony praw człowieka jako celu EKPC, konieczność zapewnienia autorytetu i właściwego funkcjonowania ETPC (w tym wykładnia art. 21 i 22 EKPC w sposób służący najlepiej niezawisłości i bezstronności Trybunału i jego sędziów) oraz zasadę równowagi i podziału kompetencji pomiędzy państwa-strony a Zgromadzenie Parlamentarne na podstawie art. 22 Konwencji. Zob. więcej: Advisory opinion on certain legal questions concerning the lists of candidates submitted with a view to the election of judges to the European Court of Human Rights No. 2, Strasbourg, 22 January 2010.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

z poszczególnych grup politycznych Zgromadzenia na zasadzie reprezentacji. Podkomitet może zaopiniować pozytywnie listy kandydatów lub zaproponować, aby Biuro ZPRE zwróciło listę państwu w celu stworzenia jej na nowo. W przypadku akceptacji wszystkie trzy kandydaty są poddawane pod tajne głosowanie Zgromadzenia.

Zgodnie z art. 39 regulaminu Zgromadzenia do wyboru konieczne jest uzyskanie bezwzględnej większości głosów. Jeżeli żaden z kandydatów nie otrzyma wymaganej większości, wówczas organizowana jest druga tura wyborów, w której wygrywa kandydat, który otrzyma zwykłą większość głosów. W myśl art. 3 regulaminu ETPC sędzia, który został wybrany, obejmuje urząd po złożeniu ślubowania (przysięgi) na ręce prezesa ETPC w obecności sędziów Trybunału.

Sędziowie są wybierani na okres 9 lat, bez możliwości ponownego wyboru (art. 23 ust. 1 EKPC)⁴¹. Kadencja sędziów upływa z chwilą osiągnięcia przez nich wieku 70 lat, ale upływ kadencji lub ukończenie 70. roku życia nie powoduje automatycznego ustania pełnienia urzędu. Konwencja w art. 23 ust. 3 ustanawia w tym aspekcie dwa wyjątki: 1) sędziowie sprawują swój urząd do czasu ich zastąpienia; 2) sędzia zajmuje się nadal sprawami, które zaczął rozpoznawać. W praktyce uznaje się, że były sędzia uczestniczy w rozstrzygnięciu tych wszystkich spraw, w których odbyła się już rozprawa (dotyczy to zwłaszcza postępowania przed Wielką Izbą), a także spraw, w których – ze względu na szczególną delikatność lub rozrzut wstępnych opinii sędziowskich – uczestnictwo takie jest konieczne⁴². Mandat sędziego wygasa w razie złożenia rezygnacji lub w razie odwołania z zajmowanego stanowiska. Odwołanie może nastąpić tylko w przypadku, gdy sędzia przestał spełniać stawiane wymogi (art. 23 ust. 4 EKPC). Wyłączna decyzja w kwestii odwołania sędziego jest zastrzeżona dla Trybunału działającego jako Zgromadzenie Plenarne; jest oczywiste, że zasada niezawisłości wyklucza udział zarówno państwa, z ramienia którego sędzia zasiada w Trybunale, jak i innych organów Rady Europy⁴³. Są to jedyne możliwości wygaszenia mandatu sędziemu wbrew jego woli.

Protokół nr 15 do EKPC⁴⁴ wprowadził kolejne zmiany dotyczące wieku sędziów ETPC. Jego wejście w życie – po uzyskaniu ratyfikacji wszystkich państw-stron – zniesie postanowienie o upływie kadencji sędziego z dniem osiągnięcia wieku 70 lat, lecz jednocześnie wprowadzi limit wieku kandydatów na sędziów: 65 lat w dniu zwrócenia się przez Zgromadzenie Parlamentarne do państwa-strony o przedstawienie listy trzech kandydatów zgodnie z art. 22 EKPC⁴⁵. Na ogół kandydatami do międzynarodowych organów sądowych są osoby z dużym doświadczeniem zawodowym, zazwyczaj w średnim wieku, ale zdarzało się,

⁴¹ Zob. L. Garlicki, *op. cit.*, s. 50 i n.: „Ujęcie zasady kadencyjności przeszło istotną ewolucję w okresie obowiązywania Konwencji. Początkowo przyjęto kadencję dziewięcioletnią i dopuszczono ponowny wybór urzędującego sędziego (art. 40 ust. 1). Protokół nr 11 dokonał skrócenia kadencji do 6 lat (co wiązano z przekształceniem Trybunału w stale działające ciało sądowe), dopuszczając jednak pewne wyjątki (art. 23 ust. 3–4), utrzymując zarazem możliwość ponownego wyboru (art. 23 ust. 1). Protokół nr 14 ponownie przyjął jednolitą kadencję dziewięcioletnią, ale – co stanowiło zmianę zasadniczą – wykluczył możliwość ponownego wyboru”.

⁴² *Ibidem*, s. 54.

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ Protocol No. 15 amending the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, CETS No. 213, Strasbourg, 24 June 2013, www.echr.coe.int/Documents/Protocol_15_ENG.pdf, art. 2. Otwarty do podpisu 16 maja 2013 r. Według stanu na dzień 15 sierpnia 2018 r. Protokół został ratyfikowany przez 43 państwa członkowskie.

⁴⁵ M. Balcerzak, *op. cit.*, s. 48.

że do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka wystawiano kandydatury osób poniżej 30. roku życia⁴⁶.

PODSUMOWANIE

Rola sędziów międzynarodowych stawia przed nimi poważne zawodowe wyzwania, ponieważ pochodzą z różnych regionów świata i systemów prawnych, mają różne zawodowe doświadczenia oraz odmienne indywidualne cechy osobowości i charakteru⁴⁷. Wiarygodność i legitymizacja Europejskiego Trybunału Praw Człowieka zależą od niezależności i bezstronności orzekających w nim sędziów. Żadne wymogi formalne nie zagwarantują *per se* niezależności sędziowskiej. Procedury wyboru kandydatów na sędziów zarówno na poziomie krajowym, jak i na poziomie Rady Europy powinny być jasne, klarowne i transparentne, ponieważ to właśnie wybór odpowiednich osób determinuje autorytet samego Trybunału.

W celu polepszenia mechanizmów wyboru sędziów do ETPC należałoby postulować *de lege ferenda* zwiększenie roli Panelu Ekspertów tak, aby jego ocena miała realny wpływ na przygotowane przez państwa-strony listy kandydatów na sędziów poprzez jej wiążący charakter. Transparentność jest wartością nadrzędną i priorytetową, dlatego proces nominowania kandydatów na sędziów powinien być w pełni jawny, aby zminimalizować ryzyko wyboru sędziego o zbyt małych kwalifikacjach lub o wątpliwej bezstronności.

BIBLIOGRAFIA

- Advisory opinion on certain legal questions concerning the lists of candidates submitted with a view to the election of judges to the European Court of Human Rights No. 2, Strasbourg, 22 January 2010.
- Balcerzak M., *Niezależność Europejskiego Trybunału Praw Człowieka a status jego sędziów*, „Problemy Współczesnego Prawa Międzynarodowego Europejskiego i Porównawczego” 2014, t. 12.
- Brown C., *Evolution and Application of Rules Concerning Independence of the International Judiciary*, “The Law and Practice of International Courts and Tribunals” 2003, Vol. 2(1), DOI: <https://doi.org/10.1163/157180303100420195>.
- Charney J.I., *The Impact on the International Legal System of the Growth of International Courts and Tribunals*, “New York University Journal of International Law and Politics” 1999, Vol. 31(4).
- Ereciński T., Gudowski J., Iwulski J., *Prawo o ustroju sądów powszechnych. Ustawa o KRS. Komentarz*, Warszawa 2009.
- Garlicki L., *Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności*, t. 2: *Komentarz do artykułów 19–59 oraz Protokołów dodatkowych*, Warszawa 2011.
- Guidelines of the Committee of Ministers on the selection of candidates for the post of judge at the European Court of Human Rights, CM(2012)40.
- Kolasa J., *Niezależność sędziego międzynarodowego. Zarys problemu*, [w:] *Współczesne sędownictwo międzynarodowe*, red. J. Kolasa, t. 2, Wrocław 2010.
- Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r. (Dz.U. 1993, nr 61, poz. 281).
- Kowalski M., *Pierwsza opinia doradcza Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2018, nr 7.
- Linehan J., *Women and Public International Litigation. Background Paper*, prepared for a seminar held by the Project on International Courts and Tribunals and Matrix Chambers, London, 13 July 2001.
- Mackenzie R., Sands P., *International Courts and Tribunals and the Independence of the International Judge*, “Harvard International Law Journal” 2003, Vol. 44(1).
- Opinia doradcza EPTC z dnia 12 lutego 2008 r.

⁴⁶ A. Przyborowska-Klimczak, *Sędziowie trybunałów międzynarodowych...*, s. 308.

⁴⁷ *Ibidem*, s. 309.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

Opinia doradcza ETPC z dnia 22 stycznia 2010 r.

Protocol No. 15 amending the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, CETS No. 213, Strasbourg, 24 June 2013, www.echr.coe.int/Documents/Protocol_15_ENG.pdf.

Protokół nr 14 do Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, zmieniający system kontroli Konwencji (Dz.U. 2010, nr 90, poz. 597).

Przyborowska-Klimczak A., *Sędziowie trybunałów międzynarodowych – kryteria i zasady wyboru*, [w:] *Pro Scientia Iuridica*, red. M. Chrzanowski, A. Przyborowska-Klimczak, P. Sendeki, Lublin 2014.

Rezolucja Zgromadzenia Parlamentarnego nr 1646 (2009) z dnia 27 stycznia 2009 r.

Romano C.P.R., *The Proliferation of International Judicial Bodies: The Pieces of the Puzzle*, "New York University Journal of International Law and Politics" 1999, Vol. 31(4).

Romańska M., *Pozainstancyjne środki ochrony prawnej*, Warszawa 2013.

Sands P., *Global Governance and the International Judiciary: Choosing Our Judges*, "Contemporary Legal Problems" 2003, Vol. 56(1), DOI: <https://doi.org/10.1093/clp/56.1.481>.

Statut Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości i Porozumienie ustanawiające Komisję Przygotowawczą Narodów Zjednoczonych (Dz.U. 1947, nr 23, poz. 90).

Statut Rady Europy, przyjęty w Londynie dnia 5 maja 1949 r. (Dz.U. 1994, nr 118, poz. 565).

Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 25 lutego 1997 r. w sprawie *Findlay przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*.

Zawistowski D., *Niezależność sądów i niezawisłość sędziów z perspektywy prawa Unii Europejskiej*, „Ruch Prawniczy i Ekonomiczny” 2016, nr 2, DOI: <https://doi.org/10.14746/rpeis.2016.78.2.2>.